

Ernest Germain [= Mandel]

Den jugoslaviska frågan – ett första bokslut

Juli 1951

[Ur *Fourth International*, vol. 12 nr 4, juli-augusti 1951]

Rykten om motsättningar mellan Moskva och Belgrad hade figurerat i västpappen under ett par månader våren 1948. Trots detta slog resolutionen från Kominform som i slutet av juni fördömde det jugoslaviska kommunistpartiet ned som ett bombnedslag: Den stalinistiska monoliten hade crackelerat.

Från Fjärde internationalens sida såg man positivt på detta. Äntligen så fanns det en möjlighet att visa att det var möjligt att bygga en annan slags socialism än den taggrådsvariant som vuxit fram i det stalinistiska Sovjetunionen och som misskrediterade de socialistiska idéerna. De första reformerna som Tito och Co vidtog var också uppmuntrande – inte minst gällde det stärkandet av arbetarråden och deras roll, liksom en lång och andra åtgärder för att stärka det folkliga inflytandet över ekonomi och politik. Detta tydde på att här fanns möjlighet att bygga ett demokratiskt övergångssamhälle till skillnad från Sovjet och den del av Östeuropa som Moskva kontrollerade. Men snart skulle också en del mindre trevliga signaler komma från Belgrad.

I Mandels artikel förhärskar fortfarande positiva tongångar, men olycksmolnen har börjat torna upp sig. Speciellt gäller detta utrikespolitiken, där Belgrad i allt större utsträckning tyr sig till väst imperialismen, av rädsla för Moskva.

Se även resolutionen som antogs vid Fjärde Internationalens tredje kongress några månader senare: [Den jugoslaviska revolutionen](#).

I detta sammanhang kan det vara lärorikt att dra sig till minnes att den kinesiska utrikespolitiken i början av 1970-talet genomgick en liknande vändning, då kineserna närmade sig väst, inklusive USA, och utnämnde Sovjetunionen som huvudfiende till hela världens folk. Även denna kursändring föranleddes av motsättningarna till Moskva och förmodligen också rädsla för vad Moskva kunde tänkas företa sig. Icke desto mindre var den på lite längre sikt skadlig för både Kina och Sovjet – den bidrog till såväl Sovjets totala sammanbrott som återupprättandet av kapitalismen i Kina.

För en läsvärd, ganska kortfattad, historisk redogörelse för den jugoslaviska brytningen, se Fernando Claudín, [Krisen i den kommunistiska rörelsen, band 2](#) (kapitel 3)

Se även Tito m fl, [Bannlysningen av Jugoslavien](#) (dokument från 1951)

Martin Fahlgren

När brytningen hade inletts mellan det jugoslaviska kommunistpartiet och Kreml hälsade Fjärde internationalen denna händelse som en vändpunkt i arbetarrörelsens historia. För första gången hade ett helt kommunistparti tillkämpat sig oberoende gentemot den sovjetiska byråkratin. Sedan juli 1948 har vi av detta skäl sagt att det jugoslaviska partiet inte längre är något stalinistiskt parti i begreppets vanliga betydelse och att det oundvikligen skulle leda till en period av ökade politiska motsättningar.

Det jugoslaviska partiet kunde, först instinktivt och sedan medvetet, förstå de djupgående orsakerna till sovjetbyråkratins skoningslösa attacker mot den jugoslaviska revolutionen och

inse betydelsen av *byråkratiseringen av en proletär revolution* och börja bekämpa uttryck för byråkratisering också i det egna landet. Man gav bevis på att en byråkratisk degeneration av den proletära revolutionen inte är något oundvikligt, som det revolutionära och proletära avantgardet inte kan göra något åt, ens i ett litet utvecklade land. Det var möjligt att medvetet att ta upp kampen mot faran för byråkratisering genom att stärka arbetardemokratien. Därmed kunde den proletära revolutionen lyftas upp till en högre nivå, precis som Oktoberrevolutionen 1917 inneburit ett steg framåt jämfört med Pariskommunen 1871.

Historiska möjligheter

En sådan möjlighet hade enorm betydelse. I likhet med varje segerrik proletär revolution skulle den leda till ett ovärderligt stärkande av den internationella arbetarklassen. Men ett sådant framsteg för den jugoslaviska revolutionen och det jugoslaviska kommunistpartiet skulle även på ett radikalt sätt kunna förändra styrkeförhållandena inom den internationella arbetarrörelsen. Stalinismens kris, som verkade i det fördolda innan utbrottet av den jugoslaviska affären, kunde nu stiga fram i fullt dagsljus. Dessa erfarenheter kunde inte bara övertyga tusentals kommunister runt om i världen om den skamlösa karaktären hos Kremls politik utan också om det uppenbart lögnaktiga i den föreställning som stalinismens makt för närvarande bygger på: "En brytning med Stalin är liktydigt med att gå över till den amerikanska imperialismens läger."

Här har vi ett kommunistparti som så sent som igår höjdes till skyarna. Här har vi ett proletärt land där bourgeoisien grundligt exproprierats. Och detta land bryter med Stalin, bevarar sin proletära karaktär och förblir mer än någonsin motståndare till kapitalistisk politik och ekonomi!

Vilken storartad lärdom skulle inte detta kunna innebära för kommunistiska arbetare runt om i världen! Till detta kan läggas den enorma attraktionskraft det skulle kunna få bland arbetare och intellektuella runt om i världen som ett *konkret bevis* på att det finns ett alternativt sätt att industrialisera en arbetarstat än med byråkratiskt förtryck och groteska inkomstskillnader – i allt detta ligger orsaken till att Fjärde internationalen omedelbart med entusiasm slöt upp bakom det jugoslaviska partiet och det Jugoslavien som var klämt mellan stalinistisk blockad och imperialistisk utpressning.

Inrikes: Fortsatta framsteg

Idag går det att göra ett första bokslut över den jugoslaviska frågan. Detta bokslut är inte enkelt och entydigt. På det *inrikespolitiska* planet började det jugoslaviska partiet att i hög grad uppfylla de löften och förhoppningar som brytningen med Kreml den 25 juni 1948 innehöll.

Lagen om arbetarrådens medverkan i administrationen av fabriker och industrigrenar, demokratiseringen av bondekooperativen, lagen om att det är möjligt att avsätta valda representanter, föräldra- och studentföreningarnas allt större roll i utformningen av utbildningen, införande av en ytterst progressiv lagstiftning om social trygghet, legalisering av aborter, början till yttrandefrihet och kreativ frihet för intellektuella arbetare, och framför allt avskaffandet av alla byråkratiska privilegier och införande av den kommunistiska principen: **Ingen ska få mer att äta än en kroppsarbetare** – allt detta utgör steg på vägen mot proletär demokrati.

Även om omfattningen av dessa åtgärder reducerats på grund av bristen på verklig demokrati inom själva det jugoslaviska kommunistpartiet, framför allt frånvaron av rätt att bilda tillfälliga tendenser, motiverar de i högsta grad inte bara försvaret av Jugoslavien som arbetarstat gentemot imperialismens försök att återinföra kapitalismen, utan också försvaret av denna arbetarstat, som är avgjort mindre byråkratisk och gått långt i riktning mot proletär demokrati

och i strid mot Kremls försök att återinföra sin byråkratiska tvångströja såväl som ekonomisk plundring och nationellt förtryck.

Opportunistisk utrikespolitik

Samtidigt som bokslutet över den inre utvecklingen i Jugoslavien vid en första anblick framstår som positivt utifrån den internationella arbetarrörelsens ståndpunkt, blir däremot bokslutet över det jugoslaviska kommunistpartiets *internationella agerande* alltmer negativt för varje dag som går på grund av den plötsliga högergir som Jugoslaviens utrikespolitik har undergått från sommaren 1950.

De jugoslaviska ledarna kände sig hotade av den nya internationella situation som uppstått i och med Koreakrigets utbrott och saknade förtroende för det internationella proletariats och de koloniala folken förmåga att skydda landet mot en militär attack från stalinisterna. I stället gjorde de sig redo att vända sig till FN i händelse av en attack, och när de dessutom ställdes inför svåra ekonomiska problem, särskilt hot om hungersnöd, gav de efter för det tryck som imperialisterna utövade på dem. I FN krävde de att Kina skulle dra tillbaka sina trupper från Korea och talade emot att den amerikanska flottan skulle lämna farvattnen runt Formosa. I sin press och sina tal har de upprepat den amerikanska propagandan och fördömt den heroiska nordkoreanska armén som ”angripare”. De har sjungit FN:s lov, detta maskineri för att godkänna beslut som fattats i Washington. De har fördömt den politik som förts av Folkets Kina som en ”aggressiv stormaktspolitik”. De har övergivit Ho Chi Minhs och den vietnamesiska motståndsrörelsens sak. De har gått så långt som att hylla ”det strategiska värdet av öppnandet av järnvägen mellan Belgrad och Thessaloniki”. Av allt att döma har de i allt fler frågor ställt sig på den amerikanska imperialismens sida.

”Teoretiska” motiveringar

Hela denna opportunistiska och högerinriktade kurs, som skurit av de jugoslaviska ledarnas band till den koloniala revolutionen och den revolutionära arbetarrörelsen i väst, har i efterhand klumpigt motiverats med en långt ifrån ny politisk filosofi: upptäckten att Sovjetunionen är ”statskapitalistiskt”. De definierar sovjetisk utrikespolitik som präglad av ”gamla imperialistiska metoder”, mer aggressiv och inriktad på krig än den amerikanska imperialismen som skulle kunna nöja sig med en fredlig penetrering av världen (se Djilas artiklar i *Thèmes Contemporains* [”Aktuella frågor”]) och upptäcka att socialistiska krafter går framåt runt om i världen i nya och icke revolutionära former och så vidare. Under sådana omständigheter är det märkligt att det jugoslaviska kommunistpartiet i sin tur måste tillgripa förtalets vapen mot Fjärde internationalens revolutionära kritik och anklaga trotskisterna för att ”helt och hållet stå på Stalins sida” vad gäller utrikespolitiken (*Tanjug Bulletin*, 12 januari 1951).

Så sent som förra sommaren var det fortfarande osäkert om de jugoslaviska ledarnas opportunistiska uttalanden, tal och artiklar berodde på den besvärliga situationen och hungersnöden i Jugoslavien och om de bara kunde få en övergående inverkan på den internationella arbetarrörelsen. Handlade det inte bara om *ord*, som trots allt inte särskilt många tar bokstavligt? En sådan inställning var ett misstag som allvarligt underskattade den jugoslaviska revolutionens återverkningar på tiotusentals kommunister världen över.

Högervridningen av den jugoslaviska utrikespolitiken, som ofrånkomligen såg ut som ett slag i ansiktet på de koreanska och kinesiska massor som kämpade emot den imperialistiska fienden, misskrediterade snabbt jugoslavernas sak bland tveksamma kommunistpartimedlemmar och medverkade till att ge visst fog för stalinisternas förtalskampanj om att ”Tito gått över till det imperialistiska lägret”. Argumentet att detta krävdes för att trygga leveranser av vete från USA håller inte. Om Washington har bestämt sig för att leverera vete till Jugoslavien så beror det inte på att Kardeljs opportunistiska anföranden förfört den amerikanska

bourgeoisien, utan på att strategerna i Pentagon ser det som fördelaktigt att kunna binda upp tjugo stalinistiska divisioner på Balkan, till och med om det är en arbetarstat som binder upp dem.

Men sedan dess har orden följts av dåd. Det handlar inte längre bara om att de *objektiva följderna* av den jugoslaviska högerpolitiken fördröjer och hindrar omgrupperingen av de revolutionära krafterna, utan om att det jugoslaviska partiet och de politiska krafter som det uppmuntrar medvetet interventerat på sätt som blivit ett allt större hinder för denna omgruppering. I brittiska Labour är det inte vänstern utan den reformistiska och pro-imperialistiska ledningen som Djilas och Pijade vänslas med, hävdar att den utgör den främsta socialistiska kraften idag och tiger om att den ägnar sig åt kolonial utsugning i halva Afrika. Inom den franska och italienska arbetarrörelsen är det inte längre en kommunistisk *vänster* stödd av Jugoslavien som attackerar stalinisterna för att med sin klassarbetspolitik ha slösat bort de utmärkta möjligheter till revolutionärt maktövertagande som förelåg 1944-48. Tvärtom har vi en opportunistisk och reformistisk höger som, med jugoslavisk uppbackning, manar de kommunistiska arbetarna att försvara sitt borgerliga fädernesland vid en eventuell "sovjetisk aggression", som Cucchi och Magnani gjort (*Politica Nuova*, 24 februari 1951), precis som Michel-Morin i *L'Unités* "Fria forum", 26 november 1950 och 9 januari 1951) eller Darius Le Corre (*La Paix du Monde*, 25 februari 1951).

Detta leder förstås till en reaktion i motsatt riktning bland de tusentals kommunister, som den jugoslaviska frågan fått att börja ifrågasätta sin stalinistiska övertygelse. De mest proletära, de mest revolutionära och de mest *kommunistiska* elementen i ordens djupaste mening har kastats tillbaka i armarna på stalinismen och deras tvekan och tvivel har till stor del skingrats. Samtidigt har småborgerliga element, eller de reformistiska arbetare som vanns över till kommunistpartierna under deras "nationella front-politik", och som aldrig kommit över sin längtan efter den perioden, dragits till dessa nya grupperingar och fungerar nu inte som katalysatorer för revolutionär omgruppering, utan som brobyggare gentemot den förfallna socialdemokratin.

Orsaken till denna motsägelsefulla utveckling

Hur har denna tveeggade och motsägelsefulla utveckling av den jugoslaviska frågan blivit möjlig? Lämnad ensam med bara det egna lilla landets krafter klarade den jugoslaviska revolutionen inte av att lösa alla sina problem. Men tiden med den sortens nationella isolering av revolutionen är definitivt förbi. Idag studsar revolutionen vidare från ett år till nya länder, till nya kontinenter. Efter att ha segrat i Kina fortsätter den till Korea, Indokina, Burma, Malaya och Indonesien. Den börjar ge sig till känna i Spanien och kastar redan sin skugga över Frankrike och Italien.

Efter att ha erövrat makten i ett litet land måste ett genuint revolutionärt parti förlita sig på dessa krafter för att bemästra de grundläggande svårigheter som situationen ger upphov till, samtidigt som det måste manövrera på ett principfast sätt. Därvid kan det emellanåt tvingas till kompromisser samtidigt som det använder sig av samma språkbruk som Lenin och Trotskij gjorde i Brest-Litovsk, då de var oändligt mycket svagare och mer isolerade än den federala jugoslaviska republiken är idag.

Om det däremot ger upp alla försök att sprida revolutionen internationellt för att i stället i huvudsak basera sig på hjälp från imperialismen för att få bukt med de omedelbara problemen har ledningen för det jugoslaviska kommunistpartiet lämnat den jugoslaviska revolutionens flanker vidöppna. Ett växande och kraftigt tryck från fientliga klasskrafter – världsimperialismen och de välbärgade bönderna på hemmaplan – börjar då underminera revolutionens landvinningar. Planeringen möter ännu större hinder. Priserna har så gott som släppts helt fria. "De ekonomiska lagarnas ohämmade sätt att fungera" återinförs mer och mer. Det spelar då

ingen roll att allt detta sker under tal om vad som betecknats som ”statens bortvittrande i den ekonomiska sfären”.

Vad pågår?

I själva verket håller *återinförande av kapitalism på att bli ett direkt hot i federala republiken Jugoslavien*, när den utrikespolitiska högerkursen börjar utvidgas även till inrikespolitikens område. Detta visar åter den avgörande betydelsen av största programmatiska klarhet och revolutionär principfasthet. Förvisso är det så att det ytterst är speciella objektiva omständigheter som har präglat hela utvecklingen av den jugoslaviska revolutionen. Men precis som ledningen för det jugoslaviska kommunistpartiet med rätta kan vara stolt över den roll den spelade för organiseringen av den revolutionära kampen 1941-45 och i kampen för proletär demokrati 1949-50, bär den samma tunga ansvar för den politik som håller på att dra den jugoslaviska revolutionen mot dess fall.

Försvar och kritik

Fjärde internationalen sätter inte något annat över världsrevolutionens intressen. Lika lite som trotskisterna uppmuntrade eller godtog stalinisternas motiveringar för de politiska kapitulationer som inleddes 1923, med hänvisning till de oerhörda bördor som tyngde Sovjetunionen vid den tiden, går vi idag med på att de hot som vilar över Jugoslavien rättfärdigar övergivandet av de koloniala folken eller den proletära revolutionen i väst. Därför är det vår plikt att med all erforderlig politisk tydlighet, och utan minsta eftergift, avslöja de förfärliga politiska misstag som det jugoslaviska kommunistpartiet har gjort sig skyldigt till och som också är slag riktade mot den internationella revolutionära rörelsen.

Fjärde internationalen betraktar samtidigt arbetarklassens sak som en och odelbar i alla länder. Vad än Tito gör eller Kardelj säger har varken Stalin eller Truman någon rätt att utnyttja detta för att undanröja inslagen av proletär demokrati eller återinföra nationellt förtryck eller kapitalistisk egendom där. Därför kommer vi att fortsätta försvara Jugoslavien mot alla dess fiender så länge landet förblir vad det är idag. Uppgifterna att försvara och kritisera det jugoslaviska kommunistpartiet har inget motsägelsefullt över sig, tvärtom kompletterar de varandra. Egentligen är det bara två aspekter av samma politik, som går ut på att försvara arbetarnas gemensamma intressen så fort de tar upp kampen för sin frihet, oavsett om det sker i Jugoslavien eller Korea, i Europa, Asien eller Amerika.

Översättning: *Björn Erik Rosin*